

สหกรณ์ กับ

การฌาปนกิจสงเคราะห์

นายประเมศวร์ อินทรชุมนุม

อธิบดีอัยการ ศาลอาญารธนบุรี

ประธานกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

“สหกรณ์” หมายความว่า คณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกสหกรณ์ผู้มีสัญชาติไทย โดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์และต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของบรรดาสมาชิก โดยวิธีช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักการสหกรณ์และเพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ให้สหกรณ์มีอำนาจกระทำการ ดังต่อไปนี้ได้ (๑) (๒) ให้สวัสดิการหรือการสงเคราะห์ตามสมควรแก่สมาชิกและครอบครัว (๓)

สวัสดิการหรือการสงเคราะห์ตามสมควรแก่สมาชิกและครอบครัวนี้ สหกรณ์อาจทำได้หลายรูปแบบ เช่นการสงเคราะห์ช่วยเหลือเป็นทุนการศึกษาบุตรสมาชิกหรือสมาชิกการสงเคราะห์ช่วยเหลือการจัดงานศพ การรักษาพยาบาลของสมาชิกหรือครอบครัวของสมาชิก การสงเคราะห์ช่วยเหลือสมาชิกและครอบครัวเมื่อประสบภัยพิบัติใด ๆ ทั้งนี้ตามบริบทของแต่ละสหกรณ์ โดยวิธีช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสหกรณ์

ส่วน **“การฌาปนกิจสงเคราะห์”** หมายความว่า กิจการที่บุคคลหลายคนตกลงเข้าร่วมกันเพื่อทำการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในการจัดการศพ หรือจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ตกลงเข้าร่วมกันนั้น ซึ่งถึงแก่ความตายและมีได้ประสงค์จะหากำไรหรือรายได้เพื่อแบ่งปันกัน

กรณีจึงเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ของการสหกรณ์และการฌาปนกิจสงเคราะห์ต่างมุ่งเพื่อการสงเคราะห์บุคคลที่เป็นสมาชิกและครอบครัว เฉพาะอันเกิดมาจากการตายของสมาชิกนั่นเองซึ่งสอดคล้องกับความในมาตรา ๔๖ (๒) แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.๒๕๔๒ แต่ลักษณะของเงินสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ. ๒๕๔๕ และประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง วิธีการจ่ายเงินค่าจัดการศพหรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวการใช้จ่าย และการเก็บรักษาเงินของสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์นั้นกำหนดไว้ ๒ รูปแบบ กล่าวคือ แบบแรกคือ เงินในการจัดการศพ และแบบที่สองคือ เงินจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัว ดังนั้น **“เงินจัดการศพ”** จึงเป็นเงินที่ใช้สำหรับจัดการศพสมาชิกเท่านั้น ส่วน **“เงินสงเคราะห์ครอบครัว”** เป็นเงินอีกส่วนหนึ่งที่สมาชิกจะต้องระบุไว้ในใบสมัครให้เป็นผู้รับเงินสงเคราะห์ และหรือเป็นผู้จัดการศพ ซึ่งต้องเป็นบุคคล ดังต่อไปนี้

(๑) สามี ภริยา บุตร บิดา มารดา

(๔) ปู่ ย่า ตา ยาย

(๒) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน

(๕) ลุง ป้า น้า อา

(๓) พี่น้องร่วมบิดาหรือมารดาเดียวกัน

(๖) ผู้อุปการะเลี้ยงดู หรือ ผู้อยู่ในอุปการะเลี้ยงดู

แต่อย่างไรก็ตามเงินเหล่านี้มิใช่ทรัพย์สินมรดกของสมาชิกผู้ตาย เนื่องจากเป็นทรัพย์สินที่เกิดหลังจากที่สมาชิกถึงแก่ความตาย ดังนั้นสหกรณ์ไม่อาจให้สมาชิกนำเอาเงินที่จะได้จากการฌาปนกิจสงเคราะห์มาค้ำประกันการชำระหนี้ของสมาชิกสหกรณ์

การที่คนสหกรณ์หรือสหกรณ์หลายแห่งนำเอาแนวคิดที่ว่า กิจการการฌาปนกิจสงเคราะห์เป็นการสงเคราะห์ร่วมกันในการ **“จัดการศพหรือจัดการงานศพและสงเคราะห์ครอบครัวของสมาชิก”** ซึ่งถึงแก่ความตายอันเป็นหลักในการช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามความมุ่งหมายของการจัดตั้งสหกรณ์ตามความในมาตรา ๔๖(๒) แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.๒๕๔๒ แต่ด้วยข้อกำหนดว่าการดำเนินการสงเคราะห์การจัดการงานศพของสมาชิก ต้องดำเนินการโดย **“สมาคมฌาปนกิจ”** ซึ่งต้องจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ. ๒๕๔๕ กรรมการสหกรณ์หรือสมาชิกสหกรณ์หลายแห่ง จึงพากันก่อตั้งสมาคมฌาปนกิจขึ้นเพื่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกันแต่ด้วยความไม่เข้าใจของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ที่มีเจตนาดีที่จะป้องกันไม่ให้สหกรณ์เสียหาย และเพื่อให้ครอบครัวของสมาชิกผู้กู้และสมาชิกผู้ค้ำประกันต้องเดือดร้อนหากสมาชิกผู้กู้ถึงแก่ความตาย สหกรณ์จึงให้สมาชิกผู้กู้สมัครเป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์และให้ทำหนังสือยินยอมให้สหกรณ์เอาเงินจัดการศพสมาชิกและสงเคราะห์ครอบครัวมาชำระหนี้ก่อน โดยมีได้นำไปจัดการศพสมาชิกและสงเคราะห์ครอบครัว จนถูกมองว่าสหกรณ์นำเอาเงินฌาปนกิจสงเคราะห์มาค้ำประกันหนี้สมาชิกผู้กู้ จนสมาชิกสหกรณ์ร้องเรียนว่าถูกบังคับให้เป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์เมื่อจะกู้เงินจากสหกรณ์ จนอธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์มีหนังสือถึงสหกรณ์จังหวัดกำชับให้ดูแลห้ามสหกรณ์ใดกระทำการดังกล่าว

ในประเด็นแรก การที่สหกรณ์กำหนดในข้อบังคับให้สมาชิกสหกรณ์ทั้งหมดต้องสมัครเป็นสมาชิก ฌาปนกิจสงเคราะห์ทุกคนเพื่อให้เป็นสวัสดิการตามความในมาตรา ๔๖(๒) หรือ กำหนดเงื่อนไขในการกู้เงินของสมาชิกไว้ในระเบียบเงินกู้ว่า สมาชิกสหกรณ์ที่จะกู้เงินจากสหกรณ์ต้องเป็นสมาชิกสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ ด้วยนั้น ย่อมสามารถกระทำได้ เพราะเป็นการกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่เข้าเป็นสมาชิกอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับการกำหนดคุณสมบัติว่าจะเป็นผู้กู้เงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครู ตำรวจ หรือทหาร ต้องมีคุณสมบัติเป็นครู หรือ ตำรวจ หรือทหารตามลำดับ หรือการกำหนดเงื่อนไขในการกู้เงินของสมาชิกสหกรณ์ เช่นเดียวกับการกำหนด เงื่อนไขต่าง ๆ ในการกู้เงินของสถาบันการเงินทั้งหลาย เช่น ผู้กู้ต้องมีหนี้ค้ำชำระ ไม่ติดเครดิตบูโร หรือกำหนด ให้ผู้กู้ต้องทำประกันชีวิตไว้ด้วย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่การสงเคราะห์การจัดการศพและครอบครัวสมาชิก หากสมาชิกผู้กู้ถึงแก่ความตาย มิใช่เป็นการประกันเงินกู้ดังที่หลายคนเข้าใจแต่อย่างใด

ปัญหาในประเด็นต่อมา สหกรณ์จะนำเงินสงเคราะห์ดังกล่าวมาชำระหนี้ได้หรือไม่ อันนี้หากเราพิจารณา จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๘๖ ที่บัญญัติว่า **“ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมาย อื่น เงิน หรือ สิทธิเรียกร้องเป็นเงินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาต่อไปนี้ไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับ คดี..... (๔) เงินฌาปนกิจสงเคราะห์ที่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาได้รับอันเนื่องมาแต่ความตายของบุคคลอื่น เป็นจำนวนตามที่จำเป็นในการดำเนินการฌาปนกิจศพตามฐานะของผู้ตายที่ศาลเห็นสมควร”** นั้นย่อม หมายความว่า เงินสงเคราะห์การจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวใช้ว่าจะไม่สามารถนำมาชำระหนี้ได้ เพียงแต่ต้องนำไปจัดการศพของสมาชิกสหกรณ์เสียก่อนตามจำนวนตามที่จำเป็นในการดำเนินการฌาปนกิจศพ ตามฐานะของผู้ตาย และเมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์การจ่ายเงินสงเคราะห์ในการจัดการศพหรือจัดการศพและ สงเคราะห์ครอบครัวของสมาชิกตามประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง วิธีการจ่าย เงินค่าจัดการศพหรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัว การใช้จ่าย และการเก็บรักษาเงินของสมาคมฌาปนกิจ สงเคราะห์ ข้อ ๓ ซึ่งกำหนดว่า ในกรณีที่สมาชิกสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ถึงแก่ความตาย ให้สมาคมฌาปนกิจ สงเคราะห์จ่ายค่าจัดการศพ หรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวให้แก่บุคคลที่สมาชิกได้ระบุไว้ในใบสมัคร ให้เป็นผู้รับเงินสงเคราะห์ และหรือเป็นผู้จัดการศพ หรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวให้แก่บุคคลที่สมาชิก ได้ระบุไว้ในใบสมัครให้เป็นผู้รับเงินสงเคราะห์ และหรือเป็นผู้จัดการศพซึ่งต้องเป็นบุคคล ดังต่อไปนี้

(๑) สามี ภริยา บุตร ปิตา มารดา	(๔) ปู่ ย่า ตา ยาย
(๒) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน	(๕) ลุง ป้า น้า อา
(๓) พี่น้องร่วมบิดาหรือมารดาเดียวกัน	(๖) ผู้อุปการะเลี้ยงดูหรือผู้อยู่ในอุปการะเลี้ยงดู

ยังคงมีเงินค่าจัดการศพหรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวเหลืออยู่ ให้สมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์จ่ายเงิน ส่วนที่เหลืออยู่ให้แก่บุคคลที่สมาชิกได้ระบุไว้ในใบสมัคร แต่ถ้าไม่มีบุคคลที่สมาชิกระบุไว้ในใบสมัคร ให้สมาคม ฌาปนกิจสงเคราะห์จ่ายเงินดังกล่าวให้แก่บุคคลในวรรคหนึ่งตามลำดับก่อนหลัง โดยผู้อยู่ลำดับก่อนย่อมตัดสิทธิ ผู้อยู่ลำดับหลัง ถ้ามีผู้อยู่ในลำดับเดียวกันหลายคน ให้สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์แบ่งเงินค่าจัดการศพหรือค่า จัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวที่เหลืออยู่ให้แก่ทุกคนในสัดส่วนที่เท่ากัน หากไม่อาจแบ่งเงินให้แก่บุคคลใด ได้ให้เงินนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งเป็นในทำนองเดียวกันกับการแบ่งปันมรดกของผู้ตายให้แก่ทายาทตามประมวล กฎหมายแพ่งพาณิชย์มาตรา ๑๖๒๙

เมื่อสมาชิกผู้กู้ถึงแก่ความตาย คู่สมรสและทายาทจะเป็นผู้รับมรดกของสมาชิกผู้กู้ ทั้งการกู้เงินในระบบ สหกรณ์เป็น **“การกู้ในการอันจำเป็นในครัวเรือน”** ซึ่งหมายถึงหนี้ที่มีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันนั้นให้รวมถึง หนี้ที่มีหรือภริยาก่อให้เกิดขึ้นในระหว่างสมรส เช่น หนี้เกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือน และจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับ ครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดูตลอดถึงการรักษาพยาบาลบุคคลในครอบครัว และการศึกษาของบุตรตามสมควร แก่อดีตภาพ หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งสามีภริยาทำด้วยกัน หรือหนี้ที่มีหรือ ภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน ซึ่งถือว่าสามีภริยาเป็นลูกหนี้ร่วมกันคู่สมรส จึงอาจถูกสหกรณ์ฟ้องร้องเรียกหนี้ที่สมาชิกผู้กู้ที่ถึงแก่ความตายค้างชำระสหกรณ์ได้ และอาจบังคับเอาจากเงิน สงเคราะห์ที่เหลือจากการดำเนินการจัดการศพได้ สหกรณ์จึงควรกำหนดจำนวนมาตรฐานของสมาชิกในแต่ละ สหกรณ์ตามสมควรแก่ฐานะานุรูปและประเพณีทางศาสนาของสมาชิกว่า การจัดการศพของสมาชิกควรใช้เงิน จำนวนเท่าใดที่เหมาะสม ส่วนยังคงมีเงินค่าจัดการศพหรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวเหลืออยู่ให้ สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์จ่ายเงินส่วนที่เหลืออยู่ให้แก่บุคคลที่สมาชิกได้ระบุไว้ในใบสมัคร ซึ่งโดยปกตินั้นจะ เป็นบุคคลในลำดับเช่นเดียวกับทายาทผู้รับมรดกของสมาชิก หรือ สหกรณ์ในฐานะศูนย์ประสานงานสมาคม ฌาปนกิจสงเคราะห์จะกำหนดวิธีการจ่ายเงินสงเคราะห์แก่ครอบครัว โดยกำหนดว่า บุคคลผู้มีสิทธิรับเงินสงเคราะห์ แก่ครอบครัว และเงื่อนไขการจ่ายเงินสงเคราะห์ที่เหลือจากการจัดการศพแล้ว ต้องเป็นไปตามระเบียบที่สหกรณ์ กำหนด เมื่อระเบียบของสหกรณ์กำหนดให้ต้องนำเงินสงเคราะห์ดังกล่าวมาหักหนี้ที่สมาชิกผู้กู้มีต่อสหกรณ์ ก่อน สหกรณ์จึงมีสิทธิที่จะหักหนี้ดังกล่าวได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้มีสิทธิรับเงินสงเคราะห์ดังกล่าว (เทียบเคียงนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๗๑๔/๒๕๔๒)

ดังนั้น การรับเงินส่วนที่เหลือมีลักษณะเสมือนการรับมรดกโดยเทียบเคียงกฎหมาย หากสมาชิกสหกรณ์ ผู้ตายเป็นลูกหนี้สหกรณ์ ทายาทที่ได้รับเงินส่วนที่เหลือจากการจัดการงานศพของสมาชิกผู้ตายจึงอาจต้องรับผิดชอบ ในหนี้ของสมาชิกผู้ตายในเงินส่วนที่ตนได้รับได้เช่นกัน แต่ในทางที่เหมาะสมสหกรณ์ควรจัดให้ทายาทผู้จัดการศพ หรือผู้รับเงินสงเคราะห์ส่วนที่เหลือทำหนังสือยินยอมไว้ด้วยน่าจะเหมาะสมกว่าและควรอธิบายให้สมาชิกสหกรณ์ และทายาททราบด้วยว่า การที่ให้สมาชิกสหกรณ์เป็นสมาชิกสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ด้วยก็เพื่อประโยชน์ของ สมาชิกสหกรณ์และครอบครัวของสมาชิกทราบด้วย เมื่อสมาชิกสหกรณ์ถึงแก่กรรม ครอบครัวของสมาชิกจะได้รับการแบ่งเบาภาระการจัดการศพของสมาชิก รวมทั้งลดภาระการเป็นหนี้ของสมาชิกผู้ตายที่อาจตกถึงทายาท และลดปัญหาของผู้ค้าประกันด้วย

สรุปแล้ว โดยมีติมุ้มมองที่ครบถ้วน การฌาปนกิจสงเคราะห์ในขบวนการสหกรณ์เป็นเรื่องสวัสดิการตามกฎหมายและหลักการสหกรณ์ที่ดี เพียงแต่เราต้องทำความเข้าใจวิธีการและวัตถุประสงค์โดยรวมทั้งหมด อันจะทำให้สมาชิกและครอบครัวมีความยั่งยืนและสหกรณ์มั่นคงมากขึ้น

